

L'Arxiu Històric de Gràcia

Per fi el projecte ja és una realitat. Ha arribat el moment tan esperat per tots els amants dels estudis històrics, i que desitjaven que es fés realitat el projectat Arxiu Històric de Gràcia. Com molt bé deia J.M. Sadurní, en un article a la revista *Tot Gràcia*, número 12, del març de 1989, l'Arxiu Històric de Gràcia era una assignatura pendent des que en un dels primers plens de l'Ajuntament democràtic fou aprovada per unanimitat la seva creació.

La manca de medis econòmics impedia, aleshores, la realització immediata de totes les propostes que formaven part d'un ampli programa cultural. I com que el projecte de l'Arxiu Històric tenia també altres dificultats, s'ha vist repetidament avançat per projectes igualment necessaris. La restauració del campanar de Gràcia, el millorament del pati interior del Consell, l'adquisició d'equipaments per a activitats culturals i esportives, la consecució de l'Ateneu de Gràcia, la posada en funcionament d'un pla esportiu escolar, s'han endegat i fet realitat abans que l'Arxiu Històric. Ara, sortosament, podem alegrar-nos que el projecte sigui una realitat. L'Arxiu Històric de Gràcia, o Arxiu Municipal del Districte de Gràcia, es troba dins una torre unifamiliar de planta i soterrani, al número 36-38 del carrer de Les Camèlies, que fou construïda l'any 1899. Després d'un període d'abandó, l'any 1986 la casa passà a propietat municipal i es decidí la seva adaptació com a Arxiu Municipal. Actualment disposa d'una àmplia sala de consulta, amb 20 punts de lectura, còmoda i clara, una petita sala d'exposició, una sala de classificació i de treball per al personal, i un dipòsit al soterrani amb mobiliari adequat a tots els suports documentals, que permet una capacitat inicial de 300 metres lineals amb condicions regulades de temperatura i humitat. El nucli bàsic dels materials que componen el fons documental s'ha aplegat i ordenat d'una manera constant i sistemàtica des del principi del projecte de descentralització de l'Ajuntament de Barcelona. L'Arxiu dis-

posa, d'una banda, del fons documental de l'antic Ajuntament de la Vila entre els anys 1870 (en aquella data els revolucionaris cremaren els arxius consistorials) i 1897 (data de l'agregació a Barcelona), també dels fons generats pel Consell Municipal del Districte, els de l'antiga Junta Municipal del Districte VIII, i els transferits al Districte des de les àrees centrals de l'Ajuntament. L'Arxiu també col·labora en la conservació i recuperació del patrimoni documental no oficial del districte, generat per les diverses entitats i associacions que tenen a veure amb la història de Gràcia. Per sort, des d'ara es pot ben dir que Gràcia disposa de tres Arxius Històrics, com a mínim, que conserven el seu patrimoni documental. Ara que s'ha fet realitat aquest Arxiu Municipal del Districte, és necessari retre homenatge al Club Excursionista de Gràcia, especialment a la Secció d'Estudis, que des de l'any 1927 no ha parat en la tasca d'investigar, divulgar, exposar i arxivar tot allò que fa referència a la història de Gràcia. D'aquella iniciativa en tenim coneixement detallat per un article de Josep Buch i Parera (recentment finit, poc després d'haver estat condecorat amb la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya), publicat el 1977 en el número 371 del butlletí *Mai Enrrera*, òrgan de comunicació de l'entitat excursionista graciense, amb motiu del cinquante aniversari de l'inici de l'Arxiu. En l'article esmentat, Josep Buch ens explica quins foren els quatre elements bàsics que permeteren la creació del seu Arxiu Històric. El promotor fou el mestre tipògraf Eudald Canibell, un dels fundadors de l'Associació Catalanista d'Excursions Científiques. L'ordenador fou el polifacètic Enric Ribas i Virgili. El propagador era Josep Barrillón, que incitava a crear arxius locals a totes les poblacions que visitava. Finalment, l'aplegador ha estat el butlletí de l'entitat. *Mai Enrrera* reunia cada any les col·laboracions de temes històrics en un mateix número, tasca que només interrompé en curts intervals motivats per la guerra. Amb posterioritat, prosseguí en llengua castellana amb el nom de *Noticiario*, fins que l'any 1974 recupe-

rà el nom català. Dels seus col·laboradors caldria dir-ne tantes coses que ara més val esmentar-ne, senzillament, una petita mostra: Pere Duarte, Pere Queralto, Josep Guardiola, Josep M. Camps, Miquel Brasó, Joan Amades, Francesc Carreras, Apelles Mestres, Josep M. de Sucre.

Cal remarcar que l'Arxiu Històric del Club Excursionista no ha tingut mai ajut econòmic oficial, tot i que algunes vegades l'hagi sol·licitat. En canvi, com si fos un patrimoni públic, l'Arxiu ha estat i és utilitzat per periodistes i estudiants. També cal ressenyar molt positivament el gran encert de l'equip de bibliotecàries que són al càrrec de la Biblioteca Popular Ildefons Barbrà, de la Fundació de La Caixa d'Estalvis i Pensions de Barcelona, situada al número 140 del carrer Gran de Gràcia. Des del seu començament l'any 1950, i més especialment des de la dècada dels setanta, aquesta Biblioteca disposa d'una col·lecció local, formada amb el treball pacient del personal bibliotecari i també amb les aportacions generoses d'alguns graciencs i de les nombroses associacions i entitats de Gràcia. Com escrivia l'historiador Josep M. Ainaud de Lasarte en un article d'opinió publicat al *Diari de Barcelona* el 9 de maig d'aquest any «quan una institució mereix confiança, la gent s'ho creu. I aquesta confiança es correspon amb la generositat de la gent que dona la seva documentació perquè sigui patrimoni de tots». Desitgem que l'Arxiu Municipal del Districte de Gràcia sigui també mereixedor de la confiança dels graciencs com de tots els estudiosos de la nostra història.

Joan Marco

LLIBRES

DDAA.: El Berguedà: de la prehistòria a l'antiguitat, Àmbit de Recerques del Berguedà, «Els Llibres de l'Àmbit», núm. 4, Berga, 1990.

L'aparició d'un nou llibre d'arqueologia, referit en aquest cas a la comarca del Berguedà, és un fet doblement important i destacable. Primerament perquè al nostre país qualsevol obra bibliogràfica de qualitat científica i d'abast comarcal és positiva, atesa la dificultat de

produir-ne i editar-ne amb regularitat. I, en segon lloc, a causa de la greu manca existent en la política de publicacions de les institucions públiques de casa nostra, en especial de la Generalitat de Catalunya, les quals semblen oblidar sovint que l'edició d'un llibre arqueològic no és només un acte de promoció, sinó més aviat una necessitat ineludible per fer avançar, mitjançant la divulgació, la investigació. Pel que fa a l'obra que volem ressenyar, direm que es tracta d'un treball de tipus miscel·lani, encomanat a diversos arqueòlegs que han elaborat individualment els capítols de llur especialitat. Com sempre succeeix en aquests casos, aquesta opció presenta alguns inconvenients que es reflecteixen en la descompensació qualitativa i d'estil de cada part, si s'observa des d'una perspectiva global i unitària sobretot. De tota manera, permet un millor aprofundiment temàtic.

Seguint l'habitual ordre cronològic, l'obra comença, després d'un capítol previ que exposa el marc geogràfic, amb l'època paleolítica, a càrrec de Rafael Mora. Aquest autor presenta primerament una breu panoràmica d'aquest període, de caire divulgatiu i general (una de les constants en tot el llibre ja que es vol arribar també a un públic no especialitzat), per acabar amb la presentació d'un nou jaciment epipaleolític a l'aire lliure: la Font del Ros (Berga). Encara que es tracti d'un indret encara en curs d'excavació, aquesta part esdevé, al meu entendre, molt fluïda i obertament desharmonitzada amb la resta dels treballs. Sobta veure com pràcticament no es mostren dades concretes, ni que siguin provisionals, i com gairebé tot el text es redueix a generalitats. Sembla com si existís una dificultat (intrínseca potser a la metodologia dels paleolistes?) a l'hora de transmetre avenços resumits de les seves investigacions.

Continua un capítol dedicat exclusivament a un jaciment concret: la Canal dels Avellaners (Berga), a cura de Josep Carreras. A un lector que desconegui la categoria d'aquest jaciment pot semblar-li estranya aquesta singularització. Però no ho és pas. En efecte, es tracta d'un indret, excavat als anys seixanta, que presenta una completíssima seqüència estratigràfica, des del Neolític fins a l'alta Edat Mitjana, pràcticament única a Catalunya. Si bé se n'havien publicat abans algunes dades, és aquesta la primera vegada que apareixen descrits —i plenament contextualitzats per estrats— tots els materials que es recuperaren. Confiem que des d'ara es pugui valorar plenament el seu important paper en l'arqueologia

del nostre país.

Josep Castany descriu i analitza individualment tots els jaciments neolítics, i també les restes megalítiques berguedanes, aportant-hi tant la revisió de les troballes del principi de segle, menades sobretot per mossèn Serra i Vilaró, com també les excavacions dels darrers anys. Capítols que s'hi relacionen plenament són els elaborats per Lluís A. Guerrero, el qual fa un estudi de les restes humanes aparegudes als sepulcres neolítics i als enterraments en dòmens i coves sepulcrales. S'exposen nombroses dades d'antropologia física, remarcant sobretot els aspectes paleopatològics.

La important empena excavadora dels últims anys a l'àrea del baix Berguedà, sota la responsabilitat d'Eduard Sánchez, ha servit per poder revisar informacions antigues, com les de la cultura dita de «Merlès» i també per donar a conèixer nous jaciments del Bronze Final, Edat del Ferro i l'època ibèrica. Els capítols redactats per aquest investigador són molt innovadors i suposen un intent de vertebrar i comprendre els canvis esdevinguts en aquells segles protohistòrics i de definir-ne alhora les seves característiques concretes al Berguedà.

El llibre es clou amb un capítol, preparat per Goretta Vila, que recull totes les notícies referents a jaciments d'època romana. Malauradament, la romanització d'aquestes terres catalanes interiors és encara l'assignatura pendent de l'arqueologia, ja que, al marge del fet que se sospita una ocupació percentualment més feble que en d'altres zones, tampoc s'ha tingut encara l'oportunitat d'excavar sistemàticament cap jaciment per corroborar-ho.

Ja per acabar aquesta ressenya, és interessant destacar que es tracta d'un complet recull de dades (els jaciments més importants són descrits amb la indicació expressa de la seva situació geogràfica, a manera d'inventari, i materials) que esdevé ja una eina de treball i de consulta imprescindible per saber com es manifesta l'arqueologia berguedana. I presenta, al mateix temps, l'atractiu de ser un llibre que pot ser present tant en la biblioteca d'un arqueòleg com en la d'una persona interessada per la història comarcal en general.

Antoni Daura i Jorba

Jaume CODINA i VILÀ, Josep FERNÁNDEZ i TRABAT, Josep M. RIERA i BAGUÉ, Albert MARTÍNEZ PÉREZ i Lluís A. BERDEJO i ESTEVAN: **Estudis d'Història de Corbera del Llobregat**, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, «Biblioteca Abat Oliba», núm. 96, Barcelona, 1991, 307 pp.

El llibre, amb un pròleg d'Eva Serra i Puig, el componen quatre treballs de característiques diferents que abasten la història medieval i moderna de Corbera. Entre aquests estudis destaca el de Jaume Codina i Josep Fernández Trabat amb el títol «Una baronia feudal en l'Edat Moderna. Corbera de Llobregat 1566-1734», que ocupa més de la meitat de l'obra. Els altres tres es refereixen a l'església de Santa Maria i al monestir de Sant Ponç, ja sigui des de la perspectiva arquitectònica, ja sigui amb la informació de les Visites Pastorals.

La utilització de les Visites permet a J.M. Riera mostrar l'evolució de l'església de Santa Maria, sobretot de les successives reformes i fases de construcció; mentre que a Sant Ponç, amb altres informacions de l'arxiu parroquial, pot copsar les tensions entre el bisbat i el monestir. Per la seva banda A. Martínez i L. A. Berdejo fan un estudi de la simbologia de les proporcions geomètriques de l'esmentat monestir.

L'estudi de J. Codina i de J. Fernández sobre la baronia de Corbera des de 1566 al primer terç del segle XVIII aporta, tal com sintetitza E. Serra, una clara anàlisi dels elements de continuïtat i de ruptura del sistema feudal alhora que es fa aïnent la substitució de l'hegemonia del «jurisdiccional» per la del «dominical». El treball es fonamenta en dos tipus de documentació, els registres de cort i els llibres i llibretes de comptabilitat, que fan possible l'estudi institucional i jurídic per una banda i l'econòmic per l'altra.

En la línia ja apuntada per N. Sales i la mateixa E. Serra, es demostra la persis-

tència del ple domini del senyor, tant en els aspectes governamentals i judicials com en els econòmics, durant el segle XVI i aquells anys del XVIII. Aquesta constatació no es contradiu, però, amb la necessària renovació senyorial, els Corbera venen en encant públic la baronia als Móra (1619), amb el fet que les darreres penes de mort dictades siguin al segle XVI mentre s'endurien les penes econòmiques, o que el control reial augmentés al segle XVIII.

L'anàlisi del funcionament de la cúria baronial, la seva composició, els tipus de causes, la necessària adequació a les lleis de la terra són aspectes ben tractats i encara massa desconeguts per la historiografia catalana, amb pocs treballs precedents com el de Vallclara o el de Castellar del Vallès. En aquest vessant els autors s'interroguen sobre el paper de la justícia senyorial en la persecució de bandolers, col·laboració amb la justícia reial o estratègia de bàndol; sobre la violència entre veïns; sobre l'ús de la justícia per preservar els interessos econòmics del senyor, drets de pastures, de comercialització de productes etc.; la resistència pagesa i la defensa dels privilegis no escrits per part de la pagesia benestant.

Pel que fa a la comptabilitat senyorial, queda palesa la supeditació econòmica de la població al senyor que es comporta cada cop més com un terratinent absentista amb molta cura en l'administració. El senyor vetllava pels habitants de la baronia en moments de necessitat, però al mateix temps vinculava amb prestacions de serveis a la major part per deutes. Les llibretes de comptes a la fi són pràcticament un diari, fins i tot del període de la guerra dels Segadors, en el qual es registren molts altres aspectes de la vida quotidiana del senyor però hi queda clar que els ingressos eren sempre superiors a les despeses.

El treball acaba amb unes conclusions en les quals es proposa una periodificació de tot el període de la qual destacaria la situació de conflictivitat i de davallada de l'economia del senyor en el darrer terç del segle XVI, corroborant així els resultats d'altres estudis sobre la situació econòmica i social del Principat en aquelles dates.

La redacció fàcil però alhora precisa traspuja al llarg dels capítols. El tractament de les dues parts, potser per les característiques mateixes de les fonts, resulta distint: la institucional és molt interpretativa i conceptual, mentre l'econòmica és excessivament descriptiva. La qualitat global de l'estudi reeixiria encara més amb un plantejament més homogeni, superant les dades puntuals pel que fa a la segona part i

establint comparances amb els resultats d'altres zones.

Jaume Dantí i Riu

Joaquim ALOY i Jordi SARDANS: **Història gràfica de Manresa. La República (1931-1936)**, 2 vols., Parcir Edicions Selectes, Manresa, 1990.

Amb aquests dos llibres de recent aparició s'ha encetat a Manresa una nova col·lecció bibliogràfica, l'objectiu de la qual és recollir les imatges que ja formen part de la història d'aquesta ciutat. Seguint aquest plantejament inicial, els primers volums que s'han publicat han estat els dedicats a l'època de la República, moment que, tot i ser molt important per a la història de Manresa, fins ara ha estat molt poc estudiat. Per aquest motiu cal remarcar la importància que suposa, en l'àmbit local, la publicació, ni que sigui de manera parcial, d'un fons fotogràfic de primera magnitud, la major part del qual és obra dels fotògrafs Miquel Ausió i Llorenç Gamisans. Les fotografies són totes de gran qualitat i ens han arribat excel·lentment conservades, la qual cosa ha donat com a resultat unes reproduccions molt bones.

A això cal afegir-hi l'important treball que han realitzat els historiadors Joaquim Aloy i Jordi Sardans, els quals, en comptes de fer el vulgar i fàcil peu de foto, expliquen i analitzen cada imatge, situant-la en el seu context i fent-la més entenedora. Tot això complementat per les introduccions que obren cada apartat, textos clarificadors que ajuden el lector a fer-se una situació del lloc i del moment en què es van generar aquelles imatges, així com el reforç visual de la reproducció de textos de l'època, portades de diaris, anuncis, etc. D'aquesta manera, la lletra no fa que els llibres deixin de ser bàsicament llibres d'imatges.

Així, al llarg de prop de 550 imatges dels dos volums, veiem passar l'urbanisme manresà dels anys 30, la política (la proclamació de la República, l'Estatut, la revolta anarquista de l'Alt Llobregat, etc.), edificis religiosos destruïts l'any 1936, la vida cultural de la Manresa republicana (entitats, cinema, teatre, música, etc.), els serveis públics i la vida econòmica de la ciutat (escoles, hospitals, transports, bombers, telèfon, gas, bancs, botigues i magatzems, etc.), festes, esports, successos i altres grups d'imatges que ens parlen de la vida quotidiana d'una ciutat catalana dels

anys 30 i la imatge física de molts edificis i ambients urbans que a hores d'ara ja han desaparegut per sempre. En resum, aquest llibre és el testimoni d'una ciutat i d'una època que pot portar molts records als que l'han viscuda i que als que no l'hem coneguda ens pot resultar una eina molt útil, tant per les fotografies en si com pels textos que les acompanyen i que aporten noves i interessants dades per al coneixement de la petita història local i, de retruc, més informació per a futurs estudis globals de la història de Catalunya.

Marc Torras i Serra

Josep GUDIOL i CUNILL: **La Universitat Literària de Vic —notes per a una monografia—**. Patronat d'Estudis Osonencs, «Osona a la butxaca», núm. 12, Vic, 1991, 191 pp., pròleg de Maria-Mercè Miró.

Es tracta de la reedició d'un dels pocs estudis realitzats entorn dels antics estudis universitaris fets a Vic, des del segle XVI fins al XVIII. La Universitat Literària de Vic va ser fundada el 1599 i abolida pel Decret de Nova Planta el 1716. La versió original del llibre que ara ha estat reeditat prové d'un recull d'articles fet per Gudiol entre el 1922 i el 1924 i que fou publicat el 1924 amb un tiratge de 30 exemplars.

És important valorar les aportacions de Gudiol en el camp de l'ensenyament, tant des de la perspectiva medieval —estudiant els orígens de l'ensenyament superior a la ciutat— com moderna. En el llibre s'hi poden trobar un seguit de referències documentals provinents de l'Arxiu Municipal de Vic 1 de l'Arxiu Episcopal (Cúria Fumada, Arxiu Capitular...) que formen el nus bàsic per estudiar des d'una perspectiva actual el que va ser un dels set centres universitaris catalans anteriors al Decret de Nova Planta. Com molt bé exposa l'autor en el mateix títol, no es tracta tant d'un llibre coherentment estructurat, sinó d'un recull documental i bibliogràfic que necessita estudis actualitzats, si tenim en compte el pas del temps des de la versió original i l'avenç dels estudis en aquest camp. La publicació d'aquest llibre hauria de ser un primer pas per donar a conèixer més àmpliament i des d'una perspectiva més global l'existència d'estudis superiors a Vic entre els segles XVI i XVIII, i més ara que la ciutat torna a recuperar els estudis Universitaris.

Ramon Rial i Carbonell

Quaderns de Vilaniu. Miscel·lània de l'Alt Camp, Butlletí de l'Institut d'Estudis Vallencs, núm. 20, Valls, novembre de 1991, 96 pp. Conté l'índex temàtic i d'autors dels números 11 al 20.

Aquesta publicació semestral de l'Institut d'Estudis Vallencs arriba al número vint, dedicat en bona part a la transcripció de diverses entrevistes fetes a gent gran, com a resultat d'una experiència docent realitzada amb estudiants de COU. Aquests, utilitzant l'instrumental de la història oral que els havia preparat el seu professor, s'acostaren a la història des d'una altra perspectiva, menys abstracta i distant, i més acostada a la seva realitat immediata. En aquest sentit, l'experiència, tot i no ser radicalment innovadora, aporta elements força inhabituals en la didàctica de la història, com són l'experimentació concreta dels estudiants, amb la qual aquests, lluny de sentir-se els destinataris passius d'un sistema de coneixements, es converteixen en protagonistes actius de la reconstrucció històrica, amb una inversió dels papers més a l'ús, desgraciadament massa infreqüent. Alhora és un intent d'iniciar i promoure el coneixement històric a partir del medi immediat, a partir d'aquell entorn sobre el qual el jove té referents personals concrets i específics, més que no pas a partir de referències abstractes i allunyades. Una manera de fer història local on aquesta es vincula amb realitats més àmplies i amb contextos més globals, és a dir, sense fer localisme.

Amb aquest número, els *Quaderns de Vilaniu* assoleixen els deu anys. Deu anys de vida per reflectir moltes de les activitats de l'Institut d'Estudis Vallencs i per donar veu i sortida a treballs i materials que d'altra manera ho haurien tingut molt difícil. L'índex temàtic i d'autors dels números 11 al 20 que conté aquest volum indica molt clarament la diversitat de temàtiques i enfocs dels treballs publicats: biografia, història, llengua i literatura, geografia, bibliografia, demografia, ressenyes, etc. La continuïtat és en un butlletí d'aquestes característiques un valor afegit inqüestionable i una prova més que evident del treball seriós i constant de l'entitat que l'avalua. Una mostra de com alguns dels centres d'estudis locals de Catalunya tenen una base prou sòlida i una vitalitat suficient com per «anar fent història» i plantejar-se objectius i fites cada vegada més ambiciosos, sense renunciar, com queda palès en aquest número, a fer una labor de divulgació interessant, continuada i alhora insubstituïble.

Josep Burgaya

REVISTES I MISCEL·LÀNIES

Miscel·lània d'Estudis Santjustencs. Centre d'Estudis Santjustencs, Ajuntament de Sant Just Desvern, núm. III, 1991. La darrera miscel·lània del Centre d'Estudis Santjustencs acull les últimes in-

vestigacions dutes a terme pels membres d'aquesta entitat sobre temes diversos de la història i la realitat Santjustenca. A continuació relacionem els articles amb els seus autors: «Les sitges del jaciment romà de la urbanització Torreblanca» (Joaquim Folch i Soler), «Règim de parcel·la en els cultius de Sant Just Desvern a mitjan del segle XIX» (Daniel Cardona), «Cap a una possible reconstrucció de la creu de terme de l'Hostal vell» (Juli Ochoa i Francesc Riera), «Breu comentari sobre el cens de Sant Just Desvern, 1887-1888» (Lourdes Barrera), «Sant Just Desvern a través de les col·leccions de postals» (Josep Quintana), i «Orfeó "Enric Morera" 1951-1991» (Rafael i Antoni Mallet).

►Modilianum.

Revista d'Estudis del Moianès, núm. 4, Moià, octubre de 1991. Destaquem d'aquest Modilianum un estudi de meteorologia sobre Moià que abasta un gran tall cronològic, de 1913 a 1990, el qual aporta referències històriques abundants dels fenòmens climatològics a Moià i analitza amb precisió l'àrea climàtica de la qual forma part Moià i les seves característiques particulars. L'article que du per títol, «La meteorologia de Moià: Comentari d'algunes dades» ha estat elaborat per Rossend Casallarch.

►Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria.

Publicació del Museu Arxiu de Santa Maria de Mataró (Centre d'estudis locals de Mataró), núm. 41, Mataró, octubre de 1991. El Full 41, com ja és habitual, destina part del seu espai a una secció que tracta la documentació arxivística, gràfica i escrita. De la primera part, dedicada a estudis, presentem els articles: «Tres històrics personatges i el Cristianisme a Iluro» (Marià Ribas), «Els Homes de Sant Pol del veïnat del Sant Crist» (Pere Benito), i «Els Cisterna de Girona i la façana de la Casa de la Vila de Mataró» (Joaquim Llovet).

►Miscel·lània Ribetana.

Publicació de la revista El Brugent, núm. 3, 1991, La Riba (Alt Camp). Presentem els articles d'aquesta nova Miscel·lània Ribetana de 216 pàgines que aplega les següents aportacions: «Demografia de La Riba a l'Edat Moderna»